

Bazı Türk zümreleri, galip bir ihtimalle daha İsa'nın doğumundan önce, Doğu-Asya'ya, daha sonra Doğu- ve Batı-Türkistan'a göçmüşlerdir (98. s.). Avrupa'da ilk Türklere (Hunlara) Milâttan takriben yüz yıl sonra raslanmaktadır (101. s.).

Müellif, yazısının son kısmında (98-102. s.), Türklere ait olan veya ilimde çok defa Türklere ait olarak gösterilen en eski kayıtları tanıtmaktadır. Bunların çoğunun Türklere alâkası yoktur. Avrupa'da Türkçenin ilk izi, Ptolemaios'ta Ural ırmağının adı olan *Daiks* (genit. *Daikos*, Türk: *Yayıq ~ Cayıq*) kelimesidir. Muhtelif Türk (her şeyden önce Bulgar Türk) kavimleri hakkındaki ilk tarihî kayıtlar M.s. V. asırda başlar.

J. Eckmann

V. Minorsky, *The Poetry of Shāh İsmā'ül I* [Şah İsmail'in manzumeleri]: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, X, 1006 a — 1053 a)

Türk dili ve edebiyatı kadar, Türk tarihi ve bilhassa Türk din tarihi üzerinde çalışanlara Safevî hanedanının kurucusu Şah İsmail'in ilgi çekici şahsiyeti hiç de yabancı değildir. *Hataf* mahlası ile XVI. yüzyıl başlarında yazdığı türkçe şiirlerle Şiiligin yayılmasında ve hükümdar olarak bu mezhebi korumakta büyük payı olan Şah İsmail, taraftarları üzerindeki manevî süfuzu sebebi ve kudretli devleti ile, Osmanlı İmparatorluğuna gerek içten, gerek dıştan büyük bir tehlike olduğu için, Yavuz Sultan Selim tarafından ordusunun Çaldıran'da uğradığı bozguna rağmen mezhebi İslâm âleminde ortadan kaldırılamadığı ve yüz yıllar boyunca Müslüman Türkler arasında çekişme vesilesi olduğuna göre, bu inanışta en mühim propaganda vasıtası olan türkçe manzumelerinin din tarihi bakımından ayrı bir yeri vardır. Fakat bu kadar değil: tanınmış bilginlerden V. Minorsky'in 10 yazma nushaya dayanarak bize dil hususîlikleri, karakteristik sözleri, san'at unsurları ve ingilizce tercümesi ile seçme parçalarını verdiği bu türkçe şiirlerin asıl değerleri hemen her zaman Osmanlı veya Çağatay dillerine bürünmüş şekli ile karşımıza çıkan Azerî edebiyatı mahsullerini bu sefer kendi dil karakteri içerisinde bulabilmemizdedir. Bu sebeptendir, ki türkçede şimdiye kadar nadir görülen bazı şekil ve kullanılışları daha yakından tanımak imkânını veren bu küçük, fakat özlü inceleme Türk dili tarihi üzerinde çalışanların her zaman için kıymetli bir yardımcısı olarak kalacaktır.

Müellif makalesinde lüzumsuz her şeyi atarak o zamanın Azerî türkçesinin gerektiğçe yeni azerîce ile karşılaştırmakla da, özünü verdiğine göre, eserin tanıtılması için en kısa şekilde içinden bahsetmek bile yazılanları tekrarlamağa yaklaşacağından, bundan vaz geçilerek, kendisi ile uyuşulmayan yorumlara kısaca dokunulmakla yetinilecektir.

Bazı ekler fonksiyonlarına göre, ayrı ayrı yerlerde bir kaç kere ele alınmıştır. Bunun bir neticesi olarak meselâ *-dik* v. b. eki bir kere fiilden isim ve bir kere isim-fiil (participium) eki olarak iki ayrı yerde gösterilmiştir. (s. 1017 a). Her ek tek bir başlık altında toplanıp değişik fonksiyonları belirtilse idi, konuya daha fazla aydınlık getirilmiş olacağı gibi, türkçenin yapısı da daha iyi anlaşılabilir olurdu.

Halk konuşmasına en yakın kalan bu gibi eserlerde çağatayca tesirleri aramak (s. 1010 a, 1014 a) yersiz olmalı. Aksine çağataycaya yaklaşan ses ve şekillerin o zamanki Azerî Türklerinde de bulunduğunu kabul etmek daha doğru olsa gerek. Bu, yeni azerîce ile de, kısmen olsun, desteklenebilir. Bir dil için tabii olan da budur; başka sözlerle, çağataycanın Azerî türkçesi yanındaki derli topluluğu çevresindeki konuşmaları hesaba katmayan yapmalığı sebebi ile.

Fonetik sebeplerle ve bunlara analogyalar yüzünden yuvarlaklaşan bağlayıcı ünlülerle (vocalis) aslında bu devir ve bölgede henüz yalnız düz veya yuvarlak ünlü ile görülen ekler biri birlerinden seçilmemiştir (s. 1010 a v. d.).

Bazı sesler ve değişimleri bilinebilirdi: \tilde{n} sesi yazıda ن ile olduğu kadar ك ile de gösterilebileceğinden, ك yazılışı өг (s. 1012 a) yerine өн de okunabilirdi; *dişde* «rüyada» v. b. da görülen $-\ddot{u}- > -i-$ (s. 1010 a) $-\ddot{s}$ - tesiri ile olmadır (krş. *uşda > işte*).

Bazı ekler yanlış tanıtılmıştır: 1. şh. emir-dilek imperatioum-optatioum eki *-eyim* v. b. (<*-eyin*) ile bütün şahısları bulunan dilek *-e-* v. b. eki karıştırılmışlardır (s. 1016 a); gelecek zaman eki *-ecek* v. b. iken, *-cek* v. b. olarak gösterilmiştir (s. 1014 a).

Değerli bilginden Türk dilinin karanlık kalmış köşelerini aydınlatacak özlü yazıları Türk dilticileri daima bekleyeceklerdir.

M. Mansuroğlu